

การประเมินผลลัพธ์และผลกระทบ และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของ
การเปลี่ยนแปลง: กรณีศึกษาชุดโครงการเครือข่ายพัฒนาพันธุ์และสร้างอาชีพ
ปลูกพริกพื้นเมือง

Evaluation of outcomes and impacts, and analysis of factors affecting
sustainability of changes: A case study of Thai chili landraces networking to
develop cultivar and build a farming career research program

ภมรย์ สกุลเลิศวัฒนา¹, บุษยา วงษ์ชวลิตกุล², อรรัตน์ มงคลพร³, อังควิภา แนวจำปา⁴
และ สงวน วงษ์ชวลิตกุล⁵

Pamorn Sakullertwattana¹, Busaya Vongchavalitkul², Orarat Mongkolporn³,
Angkavipa Naewjampa⁴ and Sanguan Vongchavalitkul⁵

มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล^{1,4,5}

วิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก²

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์³

Vongchavalitkul University, Thailand^{1,4,5}

Southeast Bangkok College, Thailand²

Kasetsart University, Thailand³

E-mail: pamorn_sak@vu.ac.th¹, busaya2001@gmail.com², orarat.m@ku.th³, angkavipa_nae@vu.ac.th⁴,
sanguan@vu.ac.th⁵

Received: 2023-06-16; Revised: 2023-06-28; Accepted: 2023-06-29

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลลัพธ์และผลกระทบ และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของ 3 โครงการในชุดโครงการ ‘เครือข่ายพัฒนาพันธุ์และสร้างอาชีพปลูกพริกพื้นเมือง (หรือ ชุดโครงการพริกพื้นเมือง) ซึ่งมีการดำเนินการตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ชุดโครงการนี้ได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. หรือ สกสว. ในปัจจุบัน) ระหว่างปี พ.ศ. 2555 – 2558 รายงานนี้เป็นผลการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีการตรวจสอบความแม่นยำของข้อมูลด้วยหลักการตรวจสอบสามเส้า จากการเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้แก่ นักวิจัย เกษตรกร ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐในท้องถิ่น และผู้ค้า ด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสนทนากลุ่มย่อย และ มีการค้นคว้าวิจัยเอกสาร ตำรา บทความผ่านพบ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นได้ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิซึ่งรวบรวมจาก สกว. ผลการวิจัยพบว่า ทั้ง 3 โครงการก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงวิชาการ ได้แก่ การเรียนการสอนวิทยากรและนักวิจัยร่วม และพัฒนาตัวนักวิจัยเองให้ได้ตำแหน่งวิชาการสูงขึ้น ผลลัพธ์เชิงการนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชน ได้แก่ การคัดเลือกพันธุ์ การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ การเพาะกล้า การผลิตพริกปลอดภัย และระบบการตัดสินใจการผลิตพริก และเกิดผลลัพธ์เชิงนโยบาย คือ การส่งเสริมการผลิตพริกและพืชผักปลอดภัย

และได้มาตรฐาน มีเพียง 2 โครงการ ที่สร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม อย่างชัดเจน และมีความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากสิ้นสุดโครงการ ตามหลัก Triple Bottom Line พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืน ได้แก่ (1) การถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เกษตรกรให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (2) การมีส่วนร่วมของเกษตรกร ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ ในการปฏิบัติตามแนวทางใช้ความรู้ที่ได้รับจากโครงการวิจัย และ (3) การสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: ผลลัพธ์, ผลกระทบ, ความยั่งยืน, พริกพื้นเมือง

Abstract

The study was aimed to evaluate outcomes and impacts, and to analyse factors affecting the sustainability of changes of three research projects under a research program entitled “Thai chili landraces networking to develop cultivar and build a farming career” (or “Chili Landraces Program”). The Chili Landraces Program was carried out covering upstream to downstream of chili production, that was funded by the Thailand Research Fund (TRF or current TSRI full name?) from 2012 – 2015. This study was based on qualitative research with high accuracy using the three-segment validation principle. The first segment involved collecting primary data from stakeholders ie. researchers, farmers, community leaders, local government officers and traders. The primary data were assessed via participative observation methods, in-depth group interview and small group discussion. The second segment involved further studies from previous research papers, textbooks and articles. The third segment was from secondary data collected from the TRF. The findings suggested all three projects resulted in the outcomes beneficial to both academics and farming community. The academic outcomes supported teaching, lecturers and researchers. The farming outcomes included cultivar selection, seed storage, seedling production, organic chili production and decision making for chili production. In addition, a policy outcome happened to promote organic production standards for chili and some vegetables. Only two projects had obvious impacts as well as sustainability on economy, society and environments. Based on the Triple Bottom Line, the factors found to impact sustainability were (1) knowledge transfer, whereby the knowledge gained from the project was transferred to farmers to be practical; (2) participation, whereby the involvement from farmers was the key to drive the implement guidelines on the

use of knowledge gained from research projects; and (3) constant contributions from other relevant agencies promoted sustainable economic, social and environmental changes.

Keywords: outcomes, impact, sustainability and native chili

บทนำ

บทความนี้รายงานผลการศึกษาผลลัพธ์และผลกระทบของชุดโครงการวิจัยที่เคยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่สนับสนุนทุนวิจัยที่มุ่งเน้นการสร้างผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) ทางสังคมและเศรษฐกิจ ที่ผ่านมา สกว. ได้สนับสนุนงานวิจัยในชุดโครงการวิจัยขนาดใหญ่หลากหลายสาขาเป็นจำนวนมาก ซึ่งภายหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงสถานะให้เป็นผู้กำหนดนโยบายการวิจัยระดับชาติ และได้รับการเปลี่ยนชื่อหน่วยงานเป็น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ในฐานะที่เป็นผู้กำหนดนโยบายการวิจัยของชาติ สกสว. ได้ตระหนักถึงความสำคัญของผลการดำเนินงานของโครงการวิจัยใน แม้ว่าบางโครงการไม่ได้ส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน แต่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับนักวิจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาต่อยอดงานวิจัยและอาจส่งผลกระทบในด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถวัดเป็นมูลค่าได้โดยตรง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของชุดโครงการขนาดใหญ่ที่เคยได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ เพื่อวัดความสำเร็จของภารกิจการสนับสนุนการวิจัยที่ผ่านมา เพื่อนำไปปรับปรุงและกำหนดนโยบายการสนับสนุนการให้ทุนวิจัย ที่มุ่งสร้างผลลัพธ์และผลกระทบสูงต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศต่อไป เนื่องจากทุนการวิจัยมีจำกัดในขณะที่มีโจทย์วิจัยจำนวนมาก การประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของงานวิจัยจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้การบริหารและการจัดสรรทุนวิจัยนำไปสู่การตัดสินใจของผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบโครงการเพื่อการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนสังคม และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการมากขึ้น (Ritcharoon, 2014)

ชุดโครงการวิจัยขนาดใหญ่ ที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว. ในระหว่างปี 2555-2558 ได้ถูกเลือกให้ได้รับการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบ หนึ่งในนั้น คือ ชุดโครงการเครือข่ายพัฒนาพันธุ์และสร้างอาชีพปลูกพริกพื้นเมือง (หรือ ชุดโครงการพริกพื้นเมือง) ที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยให้ความสำคัญกับประเด็นความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้ว โดยอาศัยการวิเคราะห์ตามหลัก Triple Bottom Line รวมทั้งพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น เพื่อสรุปเป็นแนวทางในการวางแผนการดำเนินงานวิจัยในอนาคตเพื่อมุ่งเน้นการสร้างผลกระทบที่ยั่งยืน

ผลการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของชุดโครงการพริกพื้นเมือง ในบทความนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกมาเพียง 3 โครงการย่อย ได้แก่ 1. โครงการพัฒนาระบบการตัดสินใจและการจัดการโซ่อุปทานพริกปลอดภัยจังหวัดแพร่ น่าน และชัยภูมิ 2. การจัดการโซ่อุปทานพริกชี้หูสวน อำเภอเวียงเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ และ 3. การสร้างเครือข่ายพัฒนาพันธุ์และระบบตลาดพริกพื้นเมือง ในอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็น

โครงการที่มีลักษณะการดำเนินงานคล้ายคลึงกัน และเกิดผลลัพธ์ในภาพรวม ทั้งเชิงวิชาการ การนำไปใช้ ประโยชน์ผลลัพธ์เชิงนโยบาย และผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อประเมินผลลัพธ์และผลกระทบ และ วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง ของโครงการวิจัย 3 โครงการ ภายใต้ชุดโครงการพริกพื้นเมือง

การทบทวนวรรณกรรม

ในการประเมินประเมินผลลัพธ์ ผลกระทบและความยั่งยืนของชุดโครงการนี้ คณะผู้วิจัยใช้ กรอบแนวคิด Triple Bottom Line ร่วมกับการประเมินโดยใช้ Logic Frame ที่มีการเชื่อมโยงเชิงตรรกะ ระหว่างข้อมูลเข้า กิจกรรม และผลลัพธ์ (Welde, 2018)

Triple Bottom Line: TBL

ในการประเมินความยั่งยืนที่เกิดขึ้นจากโครงการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด Triple Bottom Line ที่ถูก พัฒนาขึ้นโดย John Elkington (1997) เป็นแนวคิดที่ขยายการวัดเป้าหมายความสำเร็จและคุณค่าขององค์กร จากเดิมวัดผลจากกำไรเป็นหลัก เป็นการเพิ่มสำคัญกับการวัดผลด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และแสดงความ รับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากขึ้น แนวคิดนี้จึงมักถูกเชื่อมโยงกับเป้าหมายความสำเร็จของการพัฒนาที่ ยั่งยืนเพื่อใช้วัดผลการดำเนินงานของกิจการที่สร้างผลตอบแทนให้แก่สังคม มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้อง และการบริหารจัดการธุรกิจเพื่อให้ได้มาซึ่งกำไรอย่างเป็นธรรม(สฤณี อาชวานันทกุล, 2556) และมัชฌิมา กุญชร ณ อยุธยา (2550) ได้ให้ความหมาย Triple Bottom Line ไว้ว่าเป็นการประกอบกิจการโดยสร้าง พัฒนาการให้เกิดการสร้างมูลค่าและการเพิ่มมูลค่าได้โดยต่อเนื่องและยั่งยืนภายใต้ผลสำเร็จ 3 ด้านคือ 1. ด้าน สิ่งแวดล้อม (Environment : Planet) องค์กรต้องทำการพัฒนาสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กับการพัฒนาของ องค์กร 2. ด้านสังคม (Society: People) ให้ความสำคัญกับชุมชนและแรงงานในองค์กรควบคู่ไปกับการ เจริญเติบโตขององค์กร 3. สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economy: Profit) การได้มาซึ่งความมั่งคั่งของผล ประกอบการขององค์กรจะต้องเป็นไปในลักษณะโปร่งใส

การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด Triple Bottom Line มาประเมินความยั่งยืนที่เกิดขึ้น ในด้านเศรษฐกิจ พิจารณาการเกิดกระแสเงินสดที่ยั่งยืน โดยต้องเป็นผลที่เกิดจากการดำเนินโครงการได้สร้างกระแสเงินสดแก่ผู้ มี ส่วนได้ส่วนเสียอย่างมั่นคงหลังจากสิ้นสุดโครงการ เช่น การมีรายได้เพิ่ม การลดต้นทุนการผลิต หรือการเกิด แนวทางการประกอบอาชีพ (Shen, Wu, and Zhang, 2011) และพิจารณาการสร้างประโยชน์หรือมูลค่าเพิ่ม แก่พื้นที่ดำเนินโครงการหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Li et al., 2019; Yilmaz & Bakis, 2015; Shen et al., 2007)ด้านสังคมพิจารณาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางสังคมในพื้นที่ เช่น การเพิ่มคุณภาพชีวิตการลดความ ยากจน การรักษาความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมการอนุรักษ์โบราณสถาน การสร้างงานให้กับชุมชน (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ, 2560) ด้านสิ่งแวดล้อม พิจารณาการเปลี่ยนของสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่การดำเนินโครงการ แต่การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมนั้นอาจต้องใช้เวลาจนถึงเห็นถึงความเปลี่ยน

ไม่สามารถประเมินได้ในทันที จึงอาจใช้การพิจารณาจากแนวทางการดำเนินงานที่ยังคงอยู่ เช่น การป้องกันมลพิษการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนการลดผลกระทบ และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ การปกป้องสิ่งแวดล้อมและการฟื้นฟูธรรมชาติ

การวิเคราะห์เชิงตรรกะ (Logical Framework Approach: LFA)

Logical Framework Approach (LFA) มีต้นกำเนิดในสหรัฐอเมริกาในปี 1960 โดยองค์การพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (The U.S. Agency for International Development หรือ USAID) เป็นวิธีการที่นำเสนอแผนงานที่มีโครงสร้างอย่างชัดเจน มีวัตถุประสงค์ที่วัดได้ กิจกรรมและตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน รวมทั้งวิธีการอำนวยความสะดวกในการการวางแผน ติดตาม และจัดการกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สามารถบรรลุผลในเชิงบวกและผลลัพธ์ที่ยั่งยืน ทั้งนี้แนวคิดของ LFA นั้น กระบวนการวางแผนมักจะเริ่มต้นโดยการรับฟังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเสมอ เพื่อสร้างแนวคิดว่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเป็นอย่างไร และกลุ่มเป้าหมาย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมองสถานการณ์นั้นเป็นอย่างไรและเห็นประเด็นปัญหาอย่างไร และกลุ่มเป้าหมาย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความต้องการ หรือ ความประสงค์ของกลุ่มเป้าหมายอย่างไร ก่อนที่จะวางแผนดำเนินการ (Örtengren, 2016)

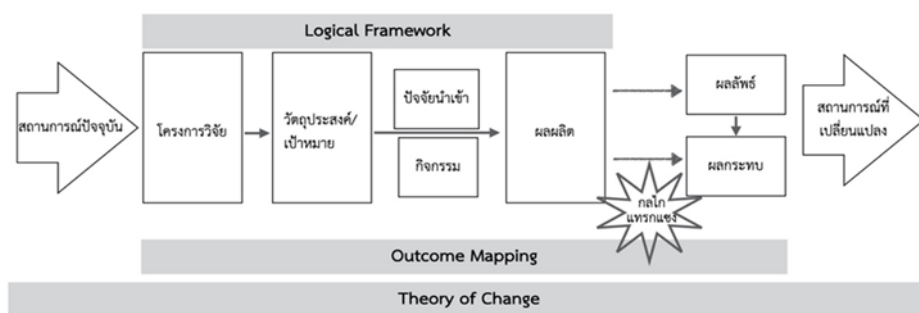
Logical Framework Approach เป็นแนวคิดที่ใช้หลักการความเป็นเหตุและผลเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากร (inputs) ที่ใช้และกิจกรรมดำเนินการต่าง ๆ (activities) ที่เกิดขึ้นภายในโครงการ เพื่อสร้างผลผลิตหรือผลงาน ตามวัตถุประสงค์ที่โครงการได้ระบุไว้ (Ann-Murray Brown Consultancy, 2016) และยังได้ผนวกมิติการใช้ประโยชน์เข้ามาเป็นเป้าหมายของโครงการด้วย ตั้งแต่ตอนการจัดทำแผนและออกแบบโครงการ (สมพร อิศวิลานนท์, 2561)) ช่วยให้สามารถวางแผนโครงการที่สามารถตรวจสอบความเป็นเหตุเป็นผลระหว่างผลลัพธ์ วัตถุประสงค์และกิจกรรมโครงการได้ดี (ปิยะวัติ บุญหลง, 2561) และยังมีการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อประเมินติดตามการปฏิบัติงานของงานวิจัยเมื่อโครงการสิ้นสุดลง เพื่อวิเคราะห์ผลสำเร็จและผลสัมฤทธิ์ (สมพร อิศวิลานนท์ และปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์, 2561) ตามหลักคิดของ Logical Framework โครงการวิจัยประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกคือส่วนที่นักวิจัยรับผิดชอบโดยตรง มีการบริหารจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ นักวิจัย ผู้ช่วยวิจัย งบประมาณวิจัย ห้องปฏิบัติการ และอุปกรณ์เครื่องมือวิจัยต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้สามารถดำเนินงานตามกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ จนนำไปสู่ผลผลิตตามเป้า ส่วนที่ 2 เป็นการนำผลผลิตไปสู่การใช้ประโยชน์ตามเป้าหมาย ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของนักวิจัย ซึ่งค่อนข้างเป็นปัญหาของการทำให้ผลงานวิจัยถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน (สมพร อิศวิลานนท์, 2561; สมพร อิศวิลานนท์และปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์, 2561) อย่างไรก็ตาม Logical Framework ยังคงมีข้อจำกัด 4 ประการ (สมพร อิศวิลานนท์ และปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์, 2561) ได้แก่ ไม่สามารถอธิบายเหตุผลของการเปลี่ยนแปลง ไม่ให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชุมชนเป้าหมาย พิจารณาเฉพาะผลผลิตที่เป็นไปตามเป้าหมาย และไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ระยะยาว ซึ่งมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความยั่งยืน ดังนั้น เมื่อนำ Logical Framework มาใช้ประเมินผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการวิจัยจึงอธิบายได้แค่ระดับสถานภาพ หรือสถานะที่เปลี่ยนไป แต่ไม่สามารถอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร จึงไม่เหมาะที่จะใช้กับโครงการที่มีการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่อง

Outcome Mapping (แผนที่ผลลัพธ์)

Outcome Mapping เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับกลไกการจัดการที่มุ่งถึงผลงานหรือผลสัมฤทธิ์ (result base management) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการเป็นหลัก ผลลัพธ์จะเกิดขึ้นได้ ต้องมีกิจกรรมหรือกลไกในการแทรกแซง (intervention) ผ่านกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนัก ทักษะที่ดี และการสร้างแรงบันดาลใจ (aspiration)

ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม ความสัมพันธ์ หรือการกระทำของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ อีกทั้งเกิดการยอมรับผลลัพธ์ ที่ส่งผลต่อชุมชนและสังคมอันเป็นผลกระทบในภาพรวม การเปลี่ยนแปลงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา

ทั้งนี้ การจัดการงานวิจัยสู่ผลลัพธ์และผลกระทบตามแนวคิด Logical Framework และ Outcome Mapping สามารถแสดงได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การจัดการงานวิจัยสู่ผลลัพธ์และผลกระทบตามแนวคิด Logical Framework, Outcome Mapping

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการประเมินผลลัพธ์ ผลกระทบ และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของการลงทุนวิจัย:กรณีศึกษาชุดโครงการเครือข่ายพัฒนาพันธุ์และสร้างอาชีพปลูกพริกพื้นเมือง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยคณะวิจัย ทำการเลือกโครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการที่มีลักษณะโครงการคล้ายคลึงกัน จำนวน 3 โครงการมาประเมิน ได้แก่ 1. โครงการการพัฒนากระบวนการตัดสินใจและการจัดการโซ่อุปทานพริกปลอดภัยจังหวัดแพร่ น่าน และชัยภูมิ 2. การจัดการโซ่อุปทานพริกชี้หูสวน อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ และ 3. การสร้างเครือข่ายพัฒนาพันธุ์และระบบตลาดพริกพื้นเมือง ในอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา กลุ่มประชากรในการศึกษา ได้แก่ นักวิจัย เกษตรกร ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐในท้องถิ่น และผู้ค้า มีระยะเวลาในการศึกษาระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2562 ถึง เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2563

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่ ต.บัวใหญ่ อ.จัตุรัส จ.ชัยภูมิ ต.หนองม่วงไข่ อ.หนองม่วงไข่ จ.แพร่ และ ต.จอมพระ อ.ท่าวังผา จ.น่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินโครงการการพัฒนากระบวนการตัดสินใจและการจัดการโซ่อุปทานพริกปลอดภัยจังหวัดแพร่ น่าน และชัยภูมิ พื้นที่ ต.เปียงหลวง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ พื้นที่ดำเนินโครงการการจัดการโซ่อุปทานพริกชี้หูสวน อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ และพื้นที่ ต.บ้านใหม่ อ.ระโนด จ.สงขลา พื้นที่ดำเนินโครงการการสร้างเครือข่าย

พัฒนาพันธุ์และระบบตลาดพริกพื้นเมือง ในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observation Participation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และ การสนทนากลุ่มย่อย (Group Interview) และใช้หลักการตรวจ สอบสามเส้า (Triangular Checked) ในการตรวจสอบความแม่นยำของข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมายของการศึกษานี้ ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive samplings) เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ทั้งหมด ได้แก่ นักวิจัย เกษตรกรผู้ปลูกพริก ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้ชุดโครงการพริกพื้นเมือง จำแนกเป็น กลุ่มนักวิจัย 4 คน เกษตรกร 27 คน ผู้รับซื้อในระบบตลาด 4 คน และเกษตรอำเภอ/นักวิชาการเกษตร อบต. 2 คน รวมทั้งสิ้น 37 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การประเมินครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมระดมความคิดเห็นแบบกระบวนการกลุ่ม (focus group) ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observation Participation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และ การสนทนากลุ่มย่อย (Group Interview) และการจดบันทึกของคณะผู้ประเมิน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินครั้งนี้ ประกอบด้วย

1) แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มนักวิจัย โครงสร้างประกอบด้วยข้อมูล 5 ส่วน ดังนี้ 1) ข้อมูลเบื้องต้นของโครงการวิจัย 2) ผลผลิตและผลลัพธ์ที่ได้พัฒนาขึ้นภายใต้โครงการ 3) ผลลัพธ์ของโครงการในด้านต่าง ๆ 4) ผลกระทบของโครงการวิจัย และ 5) แนวทางการสนับสนุนการวิจัยของชุดโครงการพริกพื้นเมืองในอนาคต

2) แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โครงสร้างประกอบด้วยข้อมูล 6 ส่วน ดังนี้ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) การมีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการวิจัย 3) การใช้ประโยชน์จากผลผลิตของโครงการวิจัย 4) ผลลัพธ์จากผลผลิตของโครงการวิจัย 5) การประเมินผลกระทบหลังสิ้นสุดโครงการและ 6) ข้อเสนอแนะ

การรวบรวมข้อมูล

คณะผู้ประเมินได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ดังนี้

1) ข้อมูลปฐมภูมิ โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำแนกเป็น กลุ่มนักวิจัย 4 คน เกษตรกร 27 คน ผู้รับซื้อในระบบตลาด 4 คน และเกษตรอำเภอ/นักวิชาการเกษตร อบต. 2 คน รวมทั้งสิ้น 37 คนซึ่งเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในโครงการย่อยข้างต้นใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมระดมความคิดเห็นแบบกระบวนการกลุ่มจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการพริกพื้นเมือง ทั้ง 3 โครงการ

2) ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย ฉบับสมบูรณ์แบบสรุปปิดโครงการประเมินและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การประเมินผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบของโครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการพริกพื้นเมือง และการประเมินความยั่งยืนและวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการภายใต้ชุดโครงการพริกพื้นเมือง

1) การประเมินผลลัพธ์จากการนำผลผลิตจากโครงการวิจัยไปใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น เชิงวิชาการ การใช้ประโยชน์ นโยบาย และอื่น ๆ

2) การประเมินผลกระทบเป็นการประเมินผลลัพธ์หลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัยในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3) การประเมินความยั่งยืนและวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการ โดยพิจารณาความยั่งยืนและต่อเนื่องของผลลัพธ์และผลกระทบเมื่อสิ้นสุดการสนับสนุนการวิจัยในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัย

ผลการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามกรอบแนวคิด Logical Framework และ Outcome Mapping ของโครงการย่อย และ 2) การประเมินความยั่งยืน และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการ

1. ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามกรอบแนวคิด Logical Framework และ Outcome Mapping

1.1 ผลกระทบของโครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาระบบการตัดสินใจและการจัดการโซ่อุปทานพริกปลอดภัยจังหวัดแพร่ น่าน และชัยภูมิ

ผลผลิต	ติดตาม/ขยายพื้นที่ GAP GMP ในชัยภูมิ แพร่ และ น่าน จำนวนเกษตรกรเพิ่มเป็น 2497 คน	ข้อมูล สถานการณ์การผลิต/ตลาดพริก	ระบบ ตัดสินใจการผลิตพริก	คู่มือการจัดการโซ่อุปทานพริกปลอดภัย
ผลลัพธ์	<u>วิชาการ</u> - การเรียนการสอน - วิทยากร - นักวิจัยร่วม	<u>ใช้ประโยชน์</u> - ปฏิบัติจริง - ผลิตพริกปลอดภัย และ โซ่อุปทาน	<u>นโยบาย</u> - แผนพัฒนาจังหวัดเรื่องการผลิตพริกปลอดภัยปี 2562 ในชัยภูมิและแพร่	
ผลกระทบ	<u>เศรษฐกิจ</u> - ต้นทุนผลิตลดลงจากการไม่ใช้สารเคมี	<u>สังคม</u> - ชุมชนเข้มแข็ง เปิดโอกาสความร่วมมือ ได้รับสนับสนุนโรงอบแสงอาทิตย์ โรงคัดและบรรจุพริกสด	<u>สิ่งแวดล้อม</u> - ใช้สารเคมีลดลงเฉพาะพริก	

ภาพที่ 2 แผนผังสรุปความสำเร็จของโครงการย่อยที่ 1

ผลกระทบที่เกิดจากผลลัพธ์ของโครงการย่อยที่ 1 จากการสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรใน อ.หนองม่วงไข่ จ.แพร่ อ.ท่าวังผา จ.น่าน และ อ.จัตุรัส จ.ชัยภูมิ ที่เคยเข้าร่วมโครงการและยังคงปลูกพริก

1.2 สรุปโครงการย่อยที่ 2: การจัดการโซ่อุปทานฟริกซ์หินสวน อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 3 แผนผังสรุปความสำเร็จของโครงการย่อยที่ 2

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการ จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สามารถติดต่อได้และสะดวกให้ข้อมูล จำนวน 3 คน ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกพริก ต. เปียงหลวง 2 คน และผู้ช่วยนักวิชาการเกษตร อบต. เปียงหลวงสามารถสรุปผลกระทบที่เกิดจากผลลัพธ์ของโครงการย่อยที่ 2 ได้ 3 ด้าน ดังนี้¹⁾ ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ในเรื่องต้นทุนการผลิตลดลง เนื่องจากเกษตรกรมีการนำความรู้ด้านการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์และการเพาะต้นกล้ามาใช้ปฏิบัติจริง มีผลให้ลดต้นทุนจากการซื้อต้นกล้าจากผู้เพาะจำหน่ายใน อ.เชียงดาว จากเดิมที่ต้องซื้อต้นกล้าในราคา 15-20 บาท ต่อ 100 ต้น ไม่รวมต้นทุนค่าขนส่ง และ

ยังเกิดอาชีพใหม่ของเกษตรกร คือ การเพาะต้นกล้าเพื่อจำหน่ายให้กับเกษตรกรในพื้นที่ อ.เวียงแหง ในราคา 10 บาท ต่อ 100 ต้น จำนวนประมาณ 100,000 ต้น ต่อฤดูกาล2) ผลกระทบทางสังคม เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์พริกพื้นเมืองแม้ว่าในปัจจุบัน พริกพื้นเมืองอยู่ในสถานะแข่งขันกับพริกพันธุ์เชิงพาณิชย์เกษตรกรผู้ปลูกพริกในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการเพาะปลูกพริก และมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรผู้ปลูกพริกใน อ.เชียงดาว โดยอาศัยแปลงสาธิตของเกษตรกรในพื้นที่ ม.4 ต.เปียงหลวง ที่มีการเพาะกล้าไว้ใช้เองและจำหน่ายให้กับเกษตรกรในพื้นที่ อ.เวียงแหง 3) ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เกษตรกรตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดกับสิ่งแวดล้อมจากการใช้สารเคมี เนื่องจาก อ.เวียงแหง เป็นพื้นที่ต้นน้ำ จึงมีความพยายามลดการใช้สารเคมีในการปลูกพริกโดยการใช้สารชีวภัณฑ์ทดแทน ซึ่งมี อบต. เป็นผู้ให้คำแนะนำในการเตรียมสารชีวภัณฑ์

1.3 สรุปโครงการย่อยที่ 3: การสร้างเครือข่ายพัฒนาพันธุ์และระบบตลาดพริกพื้นเมือง ในอำเภอ ะโนด จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4 แผนผังสรุปความสำเร็จของโครงการย่อยที่ 3

ด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นของโครงการย่อยที่ 3 จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สามารถติดต่อได้และสะดวกให้ข้อมูล จำนวน 7 คน ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกพริก ต.บ้านใหม่ 5 คน ต.บ้านขาว 1 คน และผู้รับซื้อพริกรายย่อยในพื้นที่ ต.บ้านใหม่ 1 คน พบว่า 1) ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ไม่พบผลกระทบทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนเกี่ยวกับการผลิตพริกปลอดภัยแม้ว่าในปัจจุบันเกษตรกรกลุ่มนี้ยังคงมีการปลูกพริกเพื่อการค้าเพื่อจำหน่ายในพื้นที่ จ.สงขลา และใกล้เคียง รวมทั้งการส่งออกไปยังประเทศมาเลเซียแต่การปลูกนั้นไม่เป็นไปตามมาตรฐาน GAP 2) ผลกระทบทางสังคม เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์พริกพื้นเมือง เกษตรกรยังคงปลูกพริกพื้นเมืองทั้งเพื่อการบริโภคและการค้า เนื่องจากเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคในพื้นที่ภาคใต้ เพราะมีความเผ็ดมากและมีกลิ่นหอมจึงนิยมนำมาทำพริกแกง 3) ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมการใช้สารเคมีในการปลูกพริกในพื้นที่ของ อ.ระโนด จ.สงขลา เพิ่มขึ้น เนื่องจากเกษตรกรผู้ปลูกพริกมีการใช้สารเคมีในการกำจัดแมลงและศัตรูพืช

2. การประเมินความยั่งยืน และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการ

การประเมินความยั่งยืนของโครงการย่อยทั้ง 3 โครงการ ในชุดโครงการพริกพื้นเมือง พิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่ยังคงอยู่ภายหลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินโครงการ และวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนที่เกิด ผลการประเมินเป็นดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความยั่งยืน และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการย่อยที่ 1
การพัฒนากระบวนการตัดสินใจและการจัดการโซ่อุปทานพริกปลอดภัยจังหวัดแพร่ น่าน และชัยภูมิ

มิติความ ยั่งยืน	ความยั่งยืนที่เกิดขึ้น	ปัจจัยที่ส่งผล
ด้านเศรษฐกิจ	- ต้นทุนการพริกของเกษตรกรในพื้นที่ จ.ชัยภูมิ แพร่ และ น่าน ลดลงจากการเปลี่ยนมาใช้สารชีวภัณฑ์ทดแทนสารเคมีในบางส่วน - เกษตรกรผู้ปลูกพริกในพื้นที่ จ.ชัยภูมิ แพร่ และ น่าน นำระบบการตัดสินใจในการผลิตพริกมาใช้วางแผนการผลิต	- โครงการวิจัยมีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สารชีวภัณฑ์ และติดตามให้คำแนะนำแก่เกษตรกรผู้ปลูกพริกเป็นระยะตลอดโครงการ - เกษตรกรมีการนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาใช้ปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระหว่างและหลังจากโครงการสิ้นสุดลง
ด้านสังคม	- พันธพริกพื้นเมืองได้รับการอนุรักษ์ โดยเกษตรกรยังคงปลูกพริกพื้นเมืองทั้งเพื่อการบริโภคและการค้า - เกิดศูนย์การเรียนรู้ที่ใช้เผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ - เกษตรกรผู้ปลูกพริกในพื้นที่เกิดการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง	- โครงการวิจัยมีการให้ความรู้จนเกษตรกรตระหนักถึงความสำคัญในการปลูกพริกพื้นเมืองและยังคงเพาะปลูกมาอย่างต่อเนื่อง - ผลผลิตพริกพื้นเมืองยังเป็นที่ต้องการของตลาด - มีเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานเป็นแกนนำในการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้และเป็นตัวแทนในการให้ความรู้ - การเข้าร่วมโครงการวิจัยช่วยให้เกษตรกรได้พบปะแลกเปลี่ยนจนนำไปสู่การรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง
ด้านสิ่งแวดล้อม	เกษตรกรใช้สารเคมีในการปลูกพริก ลดลง โดยใช้สารชีวภัณฑ์ทดแทน	หลังจากเข้าร่วมโครงการ เกษตรกรเปลี่ยนมาใช้แนวทางการปลูกพริกปลอดภัย และมีการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง จึงช่วยลดการใช้สารเคมีปลูกพริก

โครงการย่อยที่ 1 เกิดความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความยั่งยืนทั้งสามด้านคือการที่โครงการวิจัยมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกรจนตระหนักถึงความสำคัญจนกระทั่งนำไปสู่การปฏิบัติ และมีการให้คำแนะนำติดตามการดำเนินงาน ซึ่งช่วยให้เกษตรกรได้ใช้องค์ความรู้ที่ได้รับจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งด้านการรวมกลุ่ม การลดการใช้สารเคมี การวางแผนการเพาะปลูก จึงทำให้เกษตรกรยังคงยึดถือและดำเนินงานตามแนวทางมาจนปัจจุบัน

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความยั่งยืน และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการย่อยที่ 2: การจัดการโซ่อุปทานพริกชี้หูสวน อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

มิติความยั่งยืน	ความยั่งยืนที่เกิดขึ้น	ปัจจัยที่ส่งผล
ด้านเศรษฐกิจ	- ต้นทุนการซื้อต้นกล้าลดลง จากการที่เกษตรกรสามารถเพาะต้นกล้าได้เอง - เกิดอาชีพการเพาะต้นกล้าเพื่อจำหน่ายให้กับเกษตรกรในพื้นที่	- โครงการวิจัยได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ และการเพาะต้นกล้าให้แก่เกษตรกร - เกษตรกรนำความรู้ด้านการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์และการเพาะต้นกล้ามาใช้ปฏิบัติจริงโดยเริ่มจากการเพาะไว้ใช้เอง และเมื่อเหลือจึงจำหน่าย
ด้านสังคม	- มีการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการเพาะปลูกพริก และมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรผู้ปลูกพริกในพื้นที่อื่นที่สนใจ - พันธุ์พริกชี้หูสวนเวียงแหงได้รับการอนุรักษ์ โดยเกษตรกรยังคงปลูกทั้งเพื่อการบริโภคและการค้า	- เกษตรกรประสบความสำเร็จจากแนวทางที่ได้รับจากโครงการ จึงเป็นที่สนใจแก่เกษตรกรรายอื่น นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน - เกษตรกรตระหนักถึงความสำคัญในการปลูกพริกชี้หูสวนเวียงแหงและยังคงเพาะปลูกมาอย่างต่อเนื่อง - ผลผลิตพริกชี้หูสวนเวียงแหงยังคงเป็นที่ต้องการของตลาด
ด้านสิ่งแวดล้อม	- เกษตรกรตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดกับสิ่งแวดล้อมจากการใช้สารเคมี - เกษตรกรมีความพยายามลดการใช้สารเคมีในการปลูกพริกโดยการใช้สารชีวภัณฑ์ทดแทน	- เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างถูกต้อง และผลกระทบที่เกิดกับสิ่งแวดล้อม - หน่วยงานราชการในพื้นที่รณรงค์การลดใช้สารเคมีในการเพาะปลูกพืชทุกชนิด

โครงการย่อยที่ 2 ก่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีปัจจัยที่สำคัญจากการที่โครงการวิจัยได้แก้ไขปัญหาที่สำคัญของเกษตรกรในเรื่องเมล็ดพันธุ์และการเพาะต้นกล้า และได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกรนำไปปฏิบัติจนประสบผลสำเร็จ ได้เป็นแนวทางการดำเนินงานที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านความต้องการของตลาดที่มีส่วนช่วยเสริมให้ยังมีการเพาะปลูกพริกพันธุ์พื้นเมืองอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 4 ผลการประเมินความยั่งยืน และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของโครงการย่อยที่ 3 :
การสร้างเครือข่ายพัฒนาพันธุ์และระบบตลาดพริกพื้นเมือง ในอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา

มิติความ ยั่งยืน	ความยั่งยืนที่เกิดขึ้น	ปัจจัยที่ส่งผล
ด้านเศรษฐกิจ	ไม่พบความยั่งยืนทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากโครงการ	ลักษณะโครงการเป็นการศึกษาข้อมูลและเสนอแนะแนวทาง แต่ยังขาดการส่งเสริมไปสู่การปฏิบัติที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ
ด้านสังคม	พันธุ์พริกพื้นเมืองได้รับการอนุรักษ์ โดยเกษตรกรยังคงปลูกพริกพื้นเมืองทั้งเพื่อการบริโภคและการค้า	ผลผลิตพริกพื้นเมืองยังเป็นที่ต้องการของตลาดในพื้นที่
ด้านสิ่งแวดล้อม	ไม่พบความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโครงการ	โครงการมีการอบรมเชิงปฏิบัติการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะปลูกพริกปลอดภัยตามระบบ GAP ให้กับเกษตรกร แต่เกษตรกรขาดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง การใช้สารเคมีในพื้นที่จึงเพิ่มขึ้น

โครงการย่อยที่ 3 เกิดความยั่งยืนทางสังคมเพียงด้านเดียว คือเกษตรกรยังคงปลูกพริกพื้นเมืองเพื่อการบริโภคและการค้าจึงทำให้พันธุ์พริกพื้นเมืองยังคงได้รับการอนุรักษ์ ซึ่งปัจจัยสนับสนุนส่วนหนึ่งมาจากความต้องการของตลาดในพื้นที่ยังคงมีอยู่ สำหรับสาเหตุที่ยังไม่เกิดความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเนื่องจาก โครงการยังขาดการส่งเสริมการนำองค์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ผลลัพธ์จึงเกิดในช่วงที่โครงการยังดำเนินการอยู่ แต่เมื่อโครงการสิ้นสุดแล้วเกษตรกรขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน จึงไม่อาจเกิดผลกระทบที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้

อภิปรายผล

1) จากการสรุปผลสำเร็จโครงการย่อย พบว่า ทุกโครงการก่อให้เกิดผลลัพธ์ในภาพรวม ทั้งเชิงวิชาการ ได้แก่ การเรียนการสอน วิทยากรและนักวิจัยร่วม และพัฒนาตัวนักวิจัยเองให้ได้ตำแหน่งวิชาการสูงขึ้น ผลลัพธ์ที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ ได้แก่ การคัดเลือกพันธุ์และเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ การเพาะกล้า การผลิตพริก

ปลอดภัย และระบบการตัดสินใจการผลิตพริก การผลิตพริกปลอดภัย และเกิดผลลัพธ์ในเชิงนโยบายด้วยการส่งเสริมการผลิตพริกปลอดภัยพืชผักปลอดภัยได้มาตรฐาน ให้บรรจุเข้าสู่แผนพัฒนาจังหวัดแพร่ และนานในปี พ.ศ. 2562 อันเนื่องมาจากโครงการย่อยทุกโครงการมีกลไกและกระบวนการจัดการในการนำไปสู่การสร้างผลลัพธ์ และผลกระทบ ก่อให้เกิดการนำไปใช้ประโยชน์ จนกระทั่งส่งผลให้เกิดสถานการณ์ใหม่หลังจากการดำเนินงานเสร็จสิ้น ตามกรอบแนวทางการจัดการงานวิจัยสู่ผลลัพธ์และผลกระทบตามแนวคิด Logical Framework, Outcome Mapping และ Theory of Change (สมพร อิศวิลานนท์, 2561)

2) ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พบว่ามีเพียง 2 โครงการ ที่สร้างผลกระทบ ทั้ง 3 ด้านอย่างชัดเจน คือ โครงการการพัฒนากระบวนการตัดสินใจและการจัดการโซ่อุปทานพริกปลอดภัย จังหวัดแพร่และชัยภูมิและโครงการการจัดการโซ่อุปทานพริกชี้หูสวน อ.เวียงแหง เชียงใหม่ โดยเกษตรกรที่ร่วมโครงการสามารถลดต้นทุนการผลิตจากการไม่ใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตพริกปลอดภัย เกษตรกรมีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ด้านการผลิต ความเข้มแข็งของชุมชนทำให้ได้รับการสนับสนุนโรงอบพริกพลังงานแสงอาทิตย์จำนวน 2 โรง และโรงคัดบรรจุพริกสดมาตรฐาน GMP จากสำนักงานพลังงานและวิทยาลัยนานาชาตินวัตกรรมดิจิทัล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3) ความยั่งยืนที่เกิดขึ้นหลังจากสิ้นสุดโครงการมีเพียง 2 โครงการที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตามหลัก Triple Bottom Line โดยมีมติความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ พบว่า ทั้ง 2 โครงการได้สร้างประโยชน์หรือมูลค่าเพิ่มในพื้นที่ดำเนินโครงการตามแนวคิดของ Li et al. (2019) และ Yilmaz and Bakis (2015) และ Shen et al. (2007) โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนที่เกิดขึ้นคือ การที่โครงการได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และเมื่อเกษตรกรนำมาปฏิบัติจริงจึงเกิดผลทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การลดต้นทุนการเพาะปลูก หรือมีรายได้เพิ่มจากการจำหน่ายต้นกล้า นำไปสู่รายได้ที่เพิ่มขึ้น เป็นการสร้างกระแสเงินสดที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยให้ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Shen, L., Wu, Y., and Zhang, X., 2011) สำหรับมิติทางด้านสังคม พบว่าการที่พันธ์พริกพื้นเมืองได้รับการอนุรักษ์ โดยเกษตรกรยังคงปลูกทั้งเพื่อการค้าและเพื่อบริโภค เป็นผลจากการให้ความรู้แก่เกษตรกรช่วยให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของพันธ์พริกพื้นเมือง จึงปลูกพริกพื้นเมืองแทนการเปลี่ยนไปปลูกพริกพันธ์การค้าที่ส่งเสริมจากภาคเอกชนอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน แต่อีกปัจจัยที่สำคัญคือพันธ์พริกพื้นเมืองยังคงเป็นที่ต้องการของตลาดจึงสามารถปลูกในปริมาณมากเพราะมีตลาดรองรับ และความยั่งยืนทางสังคมที่สำคัญคือเกิดเกษตรกรที่สามารถเป็นตัวอย่างถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเกษตรกรที่สนใจทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรนำไปสู่การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพิ่มเติม สุดท้ายความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น คือการลดการใช้สารเคมีในการปลูกพริก ซึ่งเกิดจากเกษตรกรเปลี่ยนมาใช้ระบบการปลูกพริกปลอดภัย ด้วยการใช้สารชีวภัณฑ์ทดแทนการใช้สารเคมี ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ข้อสังเกตหนึ่งที่เกิดจากการประเมินความยั่งยืนคือการเกิดความยั่งยืนได้นั้นต้องอาศัยการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าโครงการวิจัยจะเสร็จสิ้นลงแล้ว โดยเกษตรกรต้องมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อน ปฏิบัติตามแนวทางใช้ความรู้ที่ได้รับจาก

โครงการวิจัย ประกอบกับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นเป็นระยะจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องการประเมินผลลัพธ์ ผลกระทบ และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของการลงทุนวิจัย: กรณีศึกษาชุดโครงการเครือข่ายพัฒนาพันธุ์และสร้างอาชีพปลูกพริกพื้นเมือง มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1) การดำเนินโครงการวิจัยควรมีกลไกและกระบวนการจัดการในการนำผลผลิตที่เกิดขึ้น ไปสู่การสร้างผลลัพธ์ ผลกระทบ และเกิดการนำไปใช้ประโยชน์ จนกระทั่งส่งผลให้เกิดสถานการณ์ใหม่หลังจากการดำเนินงานเสร็จสิ้น โดยอาจใช้ กรอบแนวทางการจัดการงานวิจัยสู่ผลลัพธ์และผลกระทบตามแนวคิด Logical Framework, Outcome Mapping และ Theory of Change

2) การสร้างความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ โครงการวิจัยควรมีกระบวนการในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และเมื่อเกษตรกรนำมาปฏิบัติจริงจึงเกิดผลทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การลดต้นทุนการเพาะปลูก การเพิ่มผลผลิต หรือมีแนวทางการสร้างรายได้อื่น นำไปสู่รายได้ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งช่วยให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยเกิดความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจได้

3) การอนุรักษ์พันธุ์พริกพื้นเมืองให้ยังคงอยู่ได้นั้น ต้องให้ความรู้แก่เกษตรกรเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของพันธุ์พริกพื้นเมือง และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนการปลูกพริกพื้นเมืองปลอดภัยในรูปของเกษตรแปลงใหญ่ และทำให้เกิดการเชื่อมโยงข้อมูลห่วงโซ่อุปทานที่สามารถนำมาต่อยอดในการกำหนดนโยบายการตลาดได้อย่างครบวงจร เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการผลิต ให้มีปริมาณเพียงพอในการบริโภคของคนไทย มีการกำหนดราคาที่เหมาะสม ผลลดการนำเข้าพริก อีกทั้งยังทำให้เกษตรกรมีความเชี่ยวชาญในการปลูกพริกพื้นเมืองปลอดภัยที่มีมาตรฐานสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ รวมทั้งเป็นการยืนยันและสร้างความมั่นใจด้านความปลอดภัยให้กับผู้บริโภคพริกพื้นเมือง

4) การสร้างความยั่งยืนด้านสังคม ควรสร้างการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและชุมชนในการบ่งชี้สภาพปัญหาที่ต้องการแก้ไข ดังนั้นการวางแผนงานวิจัยควรให้ชุมชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่การกำหนดโจทย์การวิจัย การมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัย เพื่อให้การกำหนดเป้าหมายของโครงการสอดคล้องกับความต้องการ และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อเกษตรกรและชุมชน อีกทั้งก่อให้เกิดผลกระทบหลังเสร็จสิ้นโครงการที่เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และสามารถขยายผลไปยังกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกพริกในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรนำไปสู่การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพิ่มเติม

5) การสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นหลังโครงการวิจัยเสร็จสิ้น ต้องมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเป็นสำคัญในการขับเคลื่อน นำแนวทางและองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการวิจัยมาปฏิบัติ ประกอบกับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นระยะ จะสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- ปิยะวัติ บุญหลง. (2561). *การวางแผนโครงการด้วยล้อยอดเฟรม*. ในจันทร์จรัส เรียวเดชะ. การบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อสร้างผลลัพธ์และผลกระทบ (น. 432-479). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- วันชัย ธรรมสังการ, ศิวรักษ์ ศิวารมย์, มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ, จรินทร์ บุญมัยยะ, วราทิพย์ อยู่พลีวีรกุล, บรรจง ศิริ, โชติกา สุวรรณโณ และนัฐวิศ ไพบูลย์. (2552). *โครงการประเมินผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบโครงการวิจัยท้องถิ่นที่ได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2559). *การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนทางการศึกษาในการประชุมสัมมนาวิชาการการวัดผล ประเมิน และวิจัยสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ 24 (น.31-38)*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- สมพร อิศวิลานนท์. (2561). *การจัดการงานวิจัยสู่ผลลัพธ์และผลกระทบ: แนวคิดและกรณีศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- สมพร อิศวิลานนท์ และปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์. (2561). *การจัดการงานวิจัยสู่ผลลัพธ์และผลกระทบ: แนวคิดและกรณีศึกษา*. กรุงเทพฯ: สถาบันคลังสมองของชาติ.
- สฤณี อาชวานันทกุล และภัทรพร แยมละออ. (2560). *ผลลัพธ์ทางสังคม (Social Impact) คืออะไร?*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- สฤณี อาชวานันทกุล (2556). *A Triple bottom lines: แนวคิด ประโยชน์ และเครื่องมือในการประเมิน*. สืบค้นจาก: <http://www.salforest.com/glossary/triple-bottom-line>
- สุวรรณา ประณีตวตกุล ปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์ และกัมปนาท วิจิตรศรีกรมล. (2562). ผลลัพธ์ ผลกระทบ และความยั่งยืนของการลงทุนงานวิจัย: กรณีศึกษาโครงการวิจัย ด้านปาลานิล. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts)*, 12(6), 2235-2249.
- สุวรรณา ประณีตวตกุล และกัมปนาท วิจิตรศรีกรมล (2563) ผลลัพธ์และผลกระทบของงานวิจัยด้านปาล์ม น้ำมันในประเทศไทย และกรณีศึกษา. *วารสารสมาคมวิจัย*, 25(1), 385-401
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (2564). *รายงานการติดตามและประเมินผลโครงการส่งเสริม SME ภายใต้งบประมาณบูรณาการปี 2560 – 2561 โดย บริษัท ทริส คอร์ปอเรชั่น จำกัด*. สืบค้นจาก https://www.sme.go.th/upload/mod_download/report-60-61-1.pdf
- Ann-Murray Brown Consultancy. (2016). *Difference between the Theory of Change and Logic Model*. Retrieved from <https://www.annmurraybrown.com/single-post/2016/03/20/Theory-of-Change-vsThe-Logic-Model-Never-Be-Confused-Again>

- Banke-Thomas, A., Madaj, B., Kumar, S., Ameh, C., & Nynke van den, B. (2017). *Assessing value-for-money in maternal and newborn health BMJ Global Health*. Retrieved from <https://globalhealth.usc.edu/2017/07/28/assessing-value-for-money-in-maternal-and-newborn-health/>
- Chianca, T. (2008). The OECD/DAC criteria for international development evaluations: An assessment and ideas for improvement. *Journal of Multidisciplinary Evaluation*, 5(9), 41-51.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of Psychology Testing*. (5th ed.). New York: Harper Collins Publishers Inc.
- Elkington, J. (1997). *Cannibals with forks - the triple bottom line of twenty-first century Business*. Mankato, MN: Capstone.
- Li, H., Xia, Q., Wen, S., Wang, L., & Lv, L. (2019). Identifying factors affecting the sustainability of water environment treatment public-private partnership projects. *Advances in civil Engineering*, (11), 1-15.
- Örtengren, K. (2016). A guide to Results-Based Management (RBM), efficient project planning with the aid of the Logical Framework Approach (LFA). Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA).
- Samset, K. (2003). *Project evaluation: Making investments succeed*. Akademika Pub.
- Sawadogo, J. B., & Dunlop, K. (1997). Managing for results with a dynamic logical framework approach: From project design to impact measurement. *Canadian Journal of Development Studies/Revue canadienne d'études du développement*, 18(1), 597-612.
- Shen, L. Y., Li Hao, J., Tam, V. W. Y., & Yao, H. (2007). A checklist for assessing sustainability performance of construction projects. *Journal of civil engineering and management*, 13(4), 273-281.
- Shen, L., Wu, Y., & Zhang, X. (2011). Key assessment indicators for the sustainability of infrastructure projects. *Journal of construction engineering and management*, 137(6), 441-451.
- Welde, M. (2018). In search of success: Ex-post evaluation of a Norwegian motorway project. *Case Studies on Transport Policy*, 6(4), 475-482.
- Yilmaz, M., & Bakış, A. (2015). Sustainability in construction sector. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 2253-2262.
- Ritcharoon, P. (2014). *Project evaluation techniques*. Bangkok: House of Kermyst.